
ПЕРІГ І.М.,
кандидат психологічних
наук, доцент, кафедра
психології у виробничій сфері,
Тернопільський національний
технічний університет
імені Івана Пулюя,
м. Тернопіль

ПІЗНАВАЛЬНА МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК ПОКАЗНИК ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

У статті розглядається надзвичайно складна психолого-педагогічна проблема – навчальна мотивація, від модальності якої залежить якість дидактичної діяльності та професійне становлення фахівця. З позиції системного підходу саме пізнавальна (внутрішня) мотивація виступає важливою умовою ефективного навчання та об'єктивним критерієм правильного самовизначення.

Ключові слова: потреби, мотив, мотивація, мотивація навчання, пізнавальна мотивація, професійне самовизначення.

В статье рассматривается чрезвычайно сложная психолого-педагогическая проблема – учебная мотивация, от модальности которой зависит качество дидактической деятельности и профессиональное становление специалиста. С позиции системного подхода именно познавательная (внутренняя) мотивация выступает важным условием эффективного обучения, а также объективным критерием правильного самоопределения.

Ключевые слова: потребности, мотив, мотивация, мотивация учения, познавательная мотивация, профессиональное самоопределение.

The article deals with extremely complex psychological and pedagogical problem – academic motivation, the modalities of which depends on the quality of didactic activities and professional development specialist.

From the standpoint of system approach needs, motives, goals learning how incentives in favor of unity integrated personality and quality essential for effective learning. That cognitive (internal) motivation objective criterion serves correct determination. Based leading education students are "professional" and "personal prestige" less significant "pragmatic" (get a university degree) and "informative". One of the most effective and efficient in learning is cognitive motives that are associated with the content of training activities and the process of its implementation. Results psychodiagnostic research allowed to verify the hypothesis that internal motivation training is the condition of professional self.

Key words: need, motive, motivation, motivation training, cognitive motivation, professional self-determination.

Постановка проблеми. Мотивація навчання – одна із центральних психолого-педагогічних проблем. Здобуті знання, засвоєний навчальний матеріал, який пройшов крізь призму особистісних, емоційних, когнітивних структур стає надбанням особистості, її професійним ресурсом. Тому процес навчання має бути внутрішньо мотивованим і збагаченим змістовною активністю.

Внутрішні мотиви зумовлюють у студента бажання не тільки засвоїти певний обсяг знань, але і прагнення до самоосвіти. Тому формування навчально-пізнавальних мотивів – це головна умова підготовки майбутніх фахівців різних сфер суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика кількість наукових праць (В.А. Асєєв, Л.І. Божович, О.П. Запорожець, Є.П. Ільїн, О.М. Леонтєв, С.Л. Рубінштейн, Г.І. Щукіна та ін.) присвячена дослідженню природи, детермінації, структури мотиваційної сфери особистості та закономірностей її формування, окремим

аспектам мотивації діяльності людини. Мотивацію навчальної діяльності досліджено в роботах А.О. Вербицького, О.П. Гребенюка, А.К. Маркової, В. Є. Мільман, В.Ф. Моргун, Н.А. Побірченко, В.В. Рибалки.

Узагальнюючи визначення, ми прийшли до розуміння, що мотивація – це складна, багаторівнева неоднорідна система спонукань особистості, її стрижень, що включає спрямованість потреби, мотиви, інтереси, ідеали, прагнення, норми, ціннісні орієнтації, установки, соціальні очікування, афективну і вольову сферу особистості, переживання задоволення потреби та інші соціально-психологічні характеристики [1-3; 5; 6].

Метою статті є з'ясувати специфіку полімотивації навчання студентів та її вплив на професійне самовизначення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під мотивом навчальної діяльності розуміються усі фактори, що зумовлюють навчальну активність: потреби, цілі, установки, почуття обов'язку, інтереси, стимули тощо.

В.В. Давидов, Л.Б. Ітельсон, А.В.

Петровський виділили в мотивації внутрішні, зовнішні та особистісні джерела [3].

Спрямованість студента на різні сторони навчальної діяльності А.К Маркова назвала мотивами навчання, до яких включила 2 великі групи: 1) пізнавальні мотиви, які пов'язані із змістом навчальної діяльності і процесом її виконання; 2) соціальні мотиви, які пов'язані з різними соціальними взаємодіями учня з іншими людьми [6].

В розробці Є.П. Ільїна виокремлюються такі фактори мотивації навчання: 1) навчання заради навчання, без отримання задоволення від діяльності і без інтересу до предмета; 2) навчання без особистих інтересів; 3) навчання для соціальної ідентифікації; 4) навчання заради успіху, або через страх невдачі; 5) навчання під тиском; 6) навчання, ґрунтоване на суспільних нормах; 7) навчання для досягнення мети в житті; 8) навчання, що базується на соціальних цілях, вимогах і цінностях" [5, с.253].

Для дослідження мотиваційної сфери особистості було проведено дві методики. Перша спрямована на діагностику мотивації навчальної діяльності студентів – методика „Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів” запропонована А.А. Реаном і В.А. Якуніним. Друга методика, призначена для визначення схильності до певного виду професійної діяльності – це „Опитувальник професійної готовності” розроблений Л.Н. Кабардовою.

Дослідження проводилося на 2-х факультетах Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя: факультет економіки і підприємницької діяльності (ФПД) спеціальність «Маркетинг» (БК) та факультет комп'ютерних

технологій (ФКТ) спеціальність «Комп'ютерні технології» (КТ). Вибірка складала 82 студенти.

За даними дослідження отримані наступні результати. Перші місця розподілили між собою мотиви (у відсотках), які подані у таблиці 1.

Для студентів групи БК (маркетологи) на першому місці є мотив стати висококваліфікованим спеціалістом (у 50% студентів). Цей мотив можемо віднести до внутрішнього мотиву, оскільки рушійною силою навчання є прагнення до набуття нових знань з метою самореалізації та самовдосконалення. У студентів групи КТ також спостерігається високий бал по даному мотиву (у 20%), але все-таки найбільшу перевагу вони надали мотиву під №6 – набутти глибокі і міцні знання (26,6%). Цей мотив також є внутрішнім і проявляється в кожній особистості індивідуально. Він є особливо актуальним для тих, хто задоволений своєю діяльністю, і прагне пізнавати все нове. Хоча значно з меншим відсотком (8,33%), проте даний мотив був відзначений на першому місці і у студентів групи БК. Також відзначено, обома групами, мотив отримати диплом (25% і 13% відповідно).

Отримання диплому є тим стимульним фактором, який поєднує, з однієї сторони, бажання добре вчитися, поважати себе за вміння доводити розпочату справу до логічного завершення, з іншої – отримати похвалу, не зруйнувати життєвий ґештальт, виправдати сподівання батьків. Для 3,3% студентів групи КТ мотивом навчання на першому місці є мотив отримати інтелектуальне задоволення. У даній категорії молодих людей домінуючою мотивацією є пізнавальна активність та дослідницький пошук. Такі студенти при успішному

Таблиця 1
Мотив першого рангу навчання студентів у ВНЗ

№	Список мотивів	Маркетинг, %	Комп'ютерні технології, %
1	Стати висококваліфікованим спеціалістом	50	20
2	Отримати диплом	25	13
3	Успішно продовжити навчання на наступних курсах		3,3
4	Успішно вчитися, здавати екзамени на „добре” і „відмінно”		10
5	Постійно отримувати стипендію		3,3
6	Набути глибокі і міцні знання	8,33	26,6
7	Бути постійно готовим до наступних занять		
8	Не запускати вивчення предметів навчального циклу		3,3
9	Не відставати від одногрупників		
10	Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності		10
11	Виконувати педагогічні вимоги	8,33	
12	Досягнути поваги викладачів		
13	Бути прикладом для одногрупників		6,6
14	Отримати схвалення батьків та оточуючих	8,33	
15	Уникати осуду і покарання за погане навчання		
16	Отримати інтелектуальне задоволення		3,3

засвоєнні навчального матеріалу, добрій науковості можуть бути віднесені до групи інтелектуально обдарованих за класифікацією М.О. Холодної. Потреба відчувати себе компетентним, знаючим, умілим тощо.

Отримання стипендії для частини студентів є підкріплюючим стимулом, а для інших – основним, тобто вони вчать зарадити тому, щоб отримати грошову винагороду. Досягнення поваги викладачів поєднується із мотивом самоствердження, у такій взаємодії підвищується самооцінка студента, а також прагнення підтримувати навчальний рейтинг на високому

рівні. По 8,33% розподілили між собою мотиви під №1, 3, 6, 8. Що стосується студентів групи КТ, то найбільше студентів (23,3% і 20%), на друге місце обрали мотиви під №1 (стати висококваліфікованим спеціалістом) та №6 (набути глибокі і міцні знання). Дані мотиви відносяться до пізнавальних, оскільки спонукання відбувається власне внутрішньою активністю особистості до діяльності, прагненням до набуття глибоких і міцних знань, сприяють до отримання задоволення від роботи, викликають інтерес, підвищують самоповагу особистості. Мотиви під №5 (постійно отримувати стипендію) і №14 (отримати схвалення батьків та оточу-

ючих) отримали по 13,3%. Такі мотиви спонукають до поверхневого засвоєння знань, зниження творчої активності, активність до навчальної діяльності припиняється, якщо зникають зовнішні стимули. Для 6,6% студентів важливими мотивами є отримання диплому, успішне продовження навчання на наступних курсах, забезпечення успішності майбутньої професійної діяльності, отримання інтелектуального задоволення, мотив не відставати від одногрупників.

Отже, обидва види мотивів як зовнішні, так і внутрішні є важливими компонентами навчальної діяльності студентів і відіграють важливу роль в процесі вивчення і засвоєння навчального матеріалу. Перевага внутрішньої мотивації свідчить про те, що студенти залучаються до своєї діяльності заради неї самої, а не заради досягнення будь-яких зовнішніх нагород.

Узагальнюючи результати частоти вибору кожного із мотиву, студентами групи БК і КТ найчастіше обраними мотивами студентів обох груп є мотиви № 1 (стати висококваліфікованим спеціалістом), № 6 (набути глибокі і міцні знання), № 2 (отримати диплом), № 10 (забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності), а саме: мотив стати висококваліфікованим спеціалістом, набути глибокі і міцні знання, отримати диплом, забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності.

Усі мотиви перераховані вище відносяться до внутрішніх мотивів, окрім мотиву № 2 (отримати диплом), і свідчать про особистісну зацікавленість у тій діяльності якою вони займаються на даний момент.

Проте на відміну від студентів групи БК (8,3%), студенти групи КТ (30%) провідне місце відводять мотиву отримати інтелектуальне задоволення в процесі навчання.

За результатами застосування опиту-

вальника Л.М. Кабардової у 69% досліджуваних групи БК (маркетинг) високі показники позитивного ставлення до професії типу „людина-людина” співвідносяться із високими показниками за шкалою «бажання працювати і вміння». Це свідчить перш за все про наявність практичного досвіду, відповідних умінь і відповідно підтверджує обґрунтованість професійного вибору. У 7,6% студентів виникають розбіжності у показниках по різних системах.

Співпадання результатів у студентів маркетингу з системою професійного спрямування типу „людина-людина” підкріплюється позитивною внутрішньою мотивацією до навчання.

Варто відзначити, що 84,1% студентів відзначили у своїх відповідях мотив стати висококваліфікованим спеціалістом і набути глибокі і міцні знання.

У студентів групи КТ (комп'ютерні технології) спостерігається багато розбіжностей між обраною професією і типом професійного спрямування. У 33,3% студентів високі показники по параметрах вміння, ставлення і бажання відповідають типу професійного спрямування „людина-техніка”, у 26,6% типу „людина-людина”, у 16,6% – типу „людина-художній образ”, у 13,3% – типу „людина-знакова система” і у 10% – типу „людина-природа”. Мотивація у 33,3% студентів підкріплюється зовнішніми стимулами.

69% студентів групи БК відносяться до професійного спрямування типу „людина-людина”. Для 50% студентів провідним є мотив під № 1, а саме мотив стати висококваліфікованим спеціалістом, 8,33% мотив набути глибокі і міцні знання. Це свідчить про те, що студенти з даними мотиваційними комплексами, залучаються в цю діяльність заради неї самої, а не для досягнення будь-яких зовнішніх нагород. Така діяльність є самоціллю, а не засобом для досягнення якоїсь іншої мети, тобто це ті студенти, яких залучає,

насамперед, інтерес до самого процесу навчання, вони схильні вибирати більш складні завдання, що позитивно відображається на розвитку їх пізнавальних інтересів.

Що стосується групи КТ, то тут виникали значні розбіжності з типами професійного спрямування і обраною професією. Порівнюючи обраний тип професійного спрямування і провідний вид мотиву, маємо наступні результати. У студентів професійного спрямування типу „людина –техніка” (33,3% студентів) провідними мотивами для 20% із них є мотив стати висококваліфікованим спеціалістом, для 6,6% студентів цього ж професійного спрямування провідним є мотив набути глибокі і міцні знання, для 6,6% студентів – мотив отримати диплом. Як бачимо, перевага надається все ж таки внутрішнім мотивам навчання.

Для студентів у яких провідним типом професійного спрямування є тип „людина–людина”, а саме 26,6%, то тут найчастіше зустрічаються такі мотиви, як: успішно вчитися, здавати екзамени на „добре” і „відмінно” (16,6% студентів), забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності (6,6% студентів), постійно отримувати стипендію (6,6% студентів), отримати інтелектуальне задоволення (3,3% студентів).

Отже, у результатах психодіагностичного дослідження прослідковується зв'язок типу професійного спрямування, напряму підготовки і мотивацією, яка спонукає до навчання.

Звідси, й можна зробити висновок про те, що студенти, які вчать за обраною професією, яка їм не подобається, і за якою у них немає бажання працювати – супроводжується низькою мотивацією, або зовнішньою мотивацією.

З отриманих даних можна зробити узагальнення про те, що узгодження домінуючої мотивації, напряму навчання, професійного спрямування є комплексом

факторів, визначальним для професійного самовизначення.

Результати психологічних досліджень засвідчують, що мотивація учбової діяльності неоднорідна, вона залежить від безлічі чинників: освітньої системи, освітньої установи, індивідуальних особливостей студентів, характеру найближчої референтної групи, рівня розвитку студентського колективу і так далі. З іншого боку, мотивація поведінки людини, виступаючи як психічне явище, завжди є віддзеркаленням поглядів, ціннісних орієнтацій, установок того соціального шару (групи, спільності), представником якого є особа.

Провідними учбовими мотивами у студентів є „професійні” і „особистісного престижу”, менш значимі „прагматичні” (отримати диплом про вищу освіту) і „пізнавальні”.

Висновки. Формування мотивації та психологічної готовності до вибору професії – це завдання професійного самовизначення.

Професійне самовизначення полягає в усвідомленні особистістю себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності, а мотивація – це і є сам процес усвідомлення необхідності задоволення потреб і реалізації планів. Тому професійне самовизначення на належному рівні відбувається при умові внутрішньої включеності, а саме при пізнавальній мотивації [4].

Стійкі внутрішні мотиви є умовою успішного оволодіння професією, формування професійно-важливих якостей.

Узгодження домінуючої мотивації, напряму навчання, професійного спрямування є комплексом факторів, визначальним для професійного самовизначення.

Перспективи подальших досліджень з цього напрямку будуть стосуватися дослідження факторів, що впливають на формування позитивної стійкої мотивації до навчання

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Божович Л.И. Психологические закономерности формирования личности в онтогенезе. / Л.И. Божович // Вопросы психологии. – 1976. – №6. – С. 24–29.
2. Бодров, В.А. Психология профессиональной пригодности / В.А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.
3. Вербицкий А.А. Формирование познавательной и профессиональной мотивации / А.А. Вербицкий, Т.А. Платонова. – М.: Высшая школа, 1986. – 158 с.
4. Гордієнко В.І. Розвиток особистості в процесі професіоналізації: професіогенез особистості // Психологія праці та професійної підготовки особистості: Навч. посіб. [За ред. П.С. Перепелиці, В.В. Рибалки]. – Хмельницький: ТУП, 2001. – с. 48–67.
5. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин, СПб.: Питер. – 2006. – 508 с.
6. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: Пособие для учителя / Маркова Аэлига Капитоновна. – М.: Просвещение, 1983. – 96 с.